

Wstęp

§ 1. Książka, którą przedstawiamy Czytelnikowi, ma formę słownika terminów, może jednak służyć jako podręcznik do zajęć z teorii argumentacji. Jednocześnie ze względu zarówno na wybór treści, jak i sposób ich przedstawienia – okaże się interesująca dla szerokiego, zróżnicowanego kręgu odbiorców. Korzyść z posługiwania się nią odniesie nie tylko specjalista czy adept profesji warsztatowo powiązanej ze sztuką argumentacji (jak choćby dziennikarz, prawnik, polityk, filozof, ksiądz), lecz każdy, kto ceni sobie umiejętność sprawnego i kompetentnego rozważania problemów związanych z argumentacją. Zresztą elementarna znajomość terminologii tej dziedziny należy do standardowej wiedzy ogólnohumanistycznej, a słynne przykłady argumentów, anegdoty, paradoksy i antynomie są w stanie zaciekać liczne grono osób rozmaitych orientacji intelektualnych i różnych zawodów. Mamy nadzieję, że obszerny materiał przykładowy zwiększy atrakcyjność opracowania, ułatwiając zrozumienie omawianych pojęć i zastosowanie ich w praktyce.

§ 2. Słownik zawiera 683 hasła, objaśniające najważniejsze – zdaniem autora – terminy z zakresu teorii i praktyki argumentacji. Opisowi najważniejszych zjawisk pojawiających się w argumentacji towarzyszy prezentacja aparatu pojęciowego służącego do przedstawiania i analizy tych zjawisk. Obok pojęć swoistych dla teorii argumentacji, wśród których zamieszczono wybrane sentencje, maksymy, powiedzenia i zwroty zaczerpnięte z tradycji antycznej i łacińskiego średniowiecza, w *Słowniku* znalazły się pojęcia logiki formalnej, pragmatyki logicznej, językoznawstwa, a nawet matematyki, które na pierwszy rzut oka mogą wydawać się luźno tylko związane z tematyką argumentacji lub też dotyczyć jakichś bardzo szczególnych jej postaci. Wrażenie takie wywołać mogą zwłaszcza te partie materiału, w których wprowadza się trudne do przyswojenia dla zdeklarowanego humanisty wzory logiki formalnej. Jest to jednak wrażenie złudne. Wprawdzie autor podziela pogląd, że formuły logiczne, sylogizmy itd. odgrywają raczej nikłą rolę w dyskusji czy debacie i że bezpośrednia przydatność narzędzi logiki formalnej jest tu mocno ograniczona, mimo to jednak zdecydowanie podkreśla, iż znajomość jej pojęć i metod jest dla teorii argumentacji czymś podstawowym. Logika formalna daje bowiem jedyną w pełni opracowaną, spójną i ścisłą wykładnię zasadniczych dla argumentacji pojęć, takich choćby jak wynikanie, sprzeczność, wnioskowanie itd. Rozumienie zaś pojęć logiki i jej metod teoretycznych, na których zresztą oparta jest tradycyjna nomenklatura argumentacji, stanowi warunek konieczny prawidłowego rozumienia podstawowych zjawisk praktyki argumentacji.

Obok haseł z zakresu logiki i metodologii (logika formalna, teoria pytań, nazwy, definicje), w *Słowniku* znalazły się hasła przedstawiające wiele schematów argumentacyjnych, podstawowe zasady erystyki, perswazji, a nawet pewne elementy psychologii przekonań. Sporo uwagi poświęcono zjawiskom myślenia nieadekwatnego i błędów logicznych. Czytelnik znajdzie ponadto w *Słowniku* obszerny przegląd zjawisk językowych występujących w argumentacji – bogaty wybór figur retorycznych, omówienie pojęć z dziedziny językoznawstwa ogólnego i pragmatyki logicznej (takich jak np. synonimia, konotacja, okazjonalność, presupozycja, implikatura konwersacyjna).

Jak widać z powyższych wyliczeń, wiele spośród terminów objaśnianych w *Słowniku* zostało ukształtowanych na gruncie dyscyplin odmiennych od siebie przedmiotowo i metodologicznie, takich jak logika, retoryka, psychologia czy językoznawstwo. Autor

wprowadza ową dość niejednorodną nomenklaturę z różnych dziedzin, ukazując przede wszystkim jej powiązania z zasadniczą tematyką książki. Tak więc poszczególne artykuły hasłowe w swej treści na pierwszym miejscu określają rolę danego pojęcia w argumentacji. Nie znajdzie się tu zatem wyliczenia różnych teorii metafory czy szczegółów historii dialektyki. Dobór tematyczny haseł – z konieczności odzwierciedlający punkt widzenia autora – ma na celu ukazanie argumentów i ich funkcjonowania. Dodajmy też, że niektóre pojęcia retoryki omówiono w mniej tradycyjny niż zazwyczaj sposób, z perspektywy współczesnej.

Autor starał się mówić w sposób jak najprostszy, językiem zrozumiałym dla wszystkich, unikając określeń technicznych.

§ 3. Wchodzący w skład *Słownika* materiał jest, jak to już powiedzieliśmy, różnorodny; dotyczy problematyki wielu dziedzin, posługujących się różnymi językami. Interdyscyplinarny charakter publikacji rodzi potrzebę udzielenia pomocy technicznej Czytelnikowi, aby zapewnić mu możliwość swobodnego i niekłopotliwego posługiwania się książką: szybkiego przeglądania tematów oraz sprawnego wyszukiwania potrzebnych informacji. Taką pomocą służyć mają **Indeks terminów** (s. 360), **Przewodnik** (s. 11) oraz **Tabele** (s. 342).

Indeks terminów zawiera przegląd wszystkich haseł (wytluszczone), a także najważniejszych terminów z odesłaniem do haseł, w których terminy te występują. Spełnia on – w zamyśle autora – podwójną rolę. Po pierwsze, daje możliwość szybkiego zapoznania się z zawartością *Słownika* – Czytelnik może łatwo sprawdzić, czy oraz w którym miejscu znajdzie interesujące go pojęcie. Po drugie, dzięki opatrzeniu każdej pozycji indeksu zestawem haseł problemowo pokrewnych, może umiejscowić każde pojęcie na „mapie tematycznej”.

Przewodnik zawiera przegląd tematyczny haseł – ujętych w cztery grupy problemowe: hasła z zakresu logiki; hasła dotyczące myślenia krytycznego i błędów logicznych; hasła poświęcone dialogowi i dyskusji oraz hasła dotyczące retoryki. Osobną grupę stanowią hasła prezentujące sentencję i zwroty łacińskie. Ten sam termin-hasło pojawia się często w dwóch lub więcej grupach.

Przewodnik ma ułatwić dostęp do zasobów haseł wybranej przez Czytelnika problematyki. Szczególnie dokładnie przedstawiono dziedzinę logiki: w obrębie grupy haseł logicznych podstawowe pojęcia logiki formalnej ułożono w kolejności najwłaściwszej do systematycznego zgłębiania tej dyscypliny.

§ 4. Budowa hasła jest typowa dla podobnych opracowań. Na standardowy artykuł hasłowy składają się:

A. Tytuł hasła (wyjaśniany termin).

B. Kwalifikator określający etymologię słów występujących w tytule hasła:

(gr.) – grecka

(łac.) – łacińska

(ang.) – angielska

(fr.) – francuska

(ros.) – rosyjska

C. Kwalifikator wskazujący w niektórych hasłach dziedzinę, do której należy omawiany termin:

filoz. – filozofia

jęz. – językoznawstwo

log. – logika

prawn. – teoria prawa

psych. – psychologia

ret. – retoryka

D. Wyjaśnienie terminu. Niekiedy omawia się dwa lub więcej znaczeń, stosowana jest wtedy numeracja: 1. ..., 2. ..., 3. ... itd. kolejno omówionych znaczeń terminu.

E. Odsyłacze do innych haseł oznaczone symbolem „↑”.

Wystąpienie w tekście oznaczenia \uparrow_{xyz} informuje, że „xyz” stanowi osobne hasło, natomiast:

p. \uparrow_{xyz} oznacza, że w artykule hasłowym xyz znajdują się informacje niezbędne do zrozumienia omawianego właśnie problemu;

por. \uparrow_{xyz} oznacza, że w hasle xyz znajdują się istotne informacje związane z omawianym zagadnieniem;

por. też \uparrow_{xyz} oznacza, że dobrze jest sięgnąć do hasła xyz, aby lepiej zrozumieć omawiane zagadnienie;

odesłanie do jednego ze znaczeń terminu xyz sygnowane jest cyfrą we frakcji górnej;

tak np. \uparrow_{xyz}^2 oznacza, że chodzi o znaczenie 2. terminu xyz.

F. Wskazana na końcu artykułu hasłowego literatura – zestaw zawarty w ramce – uzupełnia i rozwija temat (przy jej wyborze autor zawsze przyznawał pierwszeństwo literaturze polskiej). W zestawie podano tylko nazwiska autorów (z inicjałami imion) i tytuły dzieł – szczegóły opisu bibliograficznego każdej pozycji znajdzie Czytelnik na końcu książki w Wybranej literaturze.

§ 5. Zamieszczona na końcu książki **Wybrana literatura** przedmiotu (s. 343) obejmuje nie tylko pozycje wymienione w poszczególnych hasłach (por. § 3. punkt F), lecz także przegląd innych wartościowych książek i artykułów poruszających problematykę argumentacji lub pokrewną.